

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI" CLUJ-NAPOCA  
FACULTATEA DE TEOLOGIE REFORMATĂ

ALEGERI EPISCOPALE ÎN EPARHIILE REFORMATE CLUJ ȘI ORADEA  
ÎN ANII 1960

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător științific:

Prof. univ. Dr. Buzogány Dezső

Doctorand:

Jánosi Csongor

Cluj-Napoca

2014

## Cuprinsul tezei de doctorat

I. Introducere	5
I.1. Despre sursele ACNSAS	9
II. Ministerul Cultelor – Departamentul Cultelor, ca instituție administrativă	14
III. Date din istoria Securității din perioada 1948-1967	21
III.1. Nr. 343: Cultele Protestante. Problema reformată în atenția organelor de securitate	38
IV. Caracteristicile politicii de guvernământ bisericesc al episcopilor reformați după observațiile organelor de securitate. Raportul între Biserică și Stat în anii 1950	41
IV.1. 1948-1956: solidaritate episcopală, dimensiunile cooperării	41
IV.1.1. Întrevederi episcopale în problema catehizării și în cazul preoților arestați	42
IV.1.2. Intervenții episcopale în problemele personale ale deservenților	50
IV.1.3. Reglementarea slujbelor duminicale de după masă	53
IV.1.4. Greutățile menținerii legăturilor internaționale	56
IV.2. Caracteristicile perioadei 1956-1960/1961	60
IV.2.1. Atitudini episcopale în represiunea de după revoluția din 1956	60
IV.2.2. Noi provocări: casa de pensie eparhială, arhive bisericești, cazul Institutului Teologic Protestant	66
V. Alegerea episcopală ardeleană din 1962	70
V.1. „Candidatul potrivit”	70
V.2. Candidații clujeni în documentele Departamentului Cultelor și în mărturiile de istorie orală	71
V.3. Încercări pentru găsirea candidatului potrivit	77
V.4. Candidații prin prisma serviciilor secrete (I.)	80
V.4.1. Dezső László	80
V.4.1.1. Date biografice	80
V.4.1.2. „Gábor”: 1954-1958	83
V.4.1.3. Activitate informativă sub numele conspirativ „Szabó Béla”	88
V.4.2. Gyula Dávid	91
V.4.2.1. Date biografice	91
V.4.2.2. Recrutarea protopopului de Odorheiu Secuiesc	93
V.4.2.3. Evaluarea organelor de securitate despre activitatea lui „Péter” din perioada 1955-1958	95
V.4.2.4. Anii clujeni premergători alegerilor episcopale (1958-1962)	98
V.4.3. István Tőkés	102
V.4.3.1. Date biografice	102
V.4.3.2. Cazul „calendar” din 1950 și consecințele acestuia	103

V.4.3.3. Aspectele de securitate ale alegerii primnotariale din 1953	105
V.4.3.4. Recrutarea lui István Tóké: „Sándor”	110
V.4.4. István Juhász	117
V.4.4.1. Date biografice	117
V.4.4.2. împrejurările recrutării în agentură	120
V.4.4.3. Activitatea de informator a lui „Popescu” și „Dénes János” în perioada anterioară alegerilor	126
V.4.4.4. Importanța „încrederii” din prisma participărilor la conferințele internaționale	131
V.4.4.4.1. Conferința Pancreștină, 12-18 iunie 1961, Praga	131
V.4.4.4.2. Puidoux și Nyborg	133
V.4.5. Gyula Nagy	136
V.4.5.1. Date biografice	136
V.4.5.2. Examinarea lui Gyula Nagy: februarie 1962	139
V.4.5.3. Recrutarea protopopului de Sibiu	142
V.4.6. Vilmos Csaba Csutak	146
V.4.6.1. Date biografice	146
V.4.6.2. Recrutarea preotului din Cluj-Centru	147
V.4.6.3. Detaliile candidaturii episcopale	152
V.4.7. Árpád Péntek	154
V.4.7.1. Date biografice	154
V.4.7.2. Preotul „urmărit” din Suceag și Turda-Veche	156
V.4.7.3. Detaliile candidaturii episcopale	158
V.4.8. Benedek Barabás	162
V.4.8.1. Date biografice	162
V.4.8.2. Împrejurările candidaturii episcopale în cazul protopopului de Mureș	163
V.4.9. Mihály Teleky	167
V.4.9.1. Date biografice	167
V.4.9.2. Deceniile serviciului preoțesc din Săvădisla	167
V.4.9.3. Recrutarea lui Mihály Teleky	173
V.4.9.4. Activitatea lui „Simon Simon” între 1958-1959	177
V.4.9.5. Evaluarea organelor de securitate despre munca informativă a lui Teleky din perioada 1959-1962	178
V.4.10. Endre Szőcs	183
V.4.10.1. Date biografice	183
V.4.10.2. Recrutarea lui Endre Szőcs	189

V.4.10.3. Activitatea de informator a lui „Zöldi” între 1953-1961	191
V.4.10.4. Complicațiile samavolniciei protopopiale în cazul preoților de Reghin, Gusztáv Antal și László Horváth	195
V.4.10.5. Primii ani din profesoratul clujean a lui Endre Szőcs	202
V.4.10.6. Notele informative a lui „Zöldi” din 29 iulie și 7 august 1962 și consecințele acestora	204
V.5. Selectarea „candidatului potrivit”	212
V.5.1. Desemnarea	212
V.5.2. Etapele alegerii episcopale	217
V.5.3. Instalarea	224
VI. Alegerile episcopale din Eparhia Reformată de Oradea	226
VI.1. Alegerea lui Sándor Búthi în funcția de episcop (1961-1962)	226
VI.1.1. Antecedente preliminare: selectarea „candidatului potrivit” după documentele Departamentului Cultelor	226
VI.1.2. Candidații (II.)	229
VI.1.2.1. Leó Peuker	229
VI.1.2.1.1. Date biografice	229
VI.1.2.1.2. Activitatea de informator al protopopului de Timișoara	230
VI.1.2.2. Vince Sándor Búthi	231
VI.1.2.2.1. Date biografice	231
VI.1.2.2.2. În serviciul Direcției de Informații interne. Detaliile activității de agent a lui „Kutasi” din perioada 1952-1958	234
VI.1.2.2.3. Evenimentele anului 1958. Stagiatură în cadrul Direcției de Informații externe	237
VI.1.2.2.4. „Medeșan” în anii premergători alegerilor episcopale: 1959-1961	247
VI.1.2.2.4.1. Vizită amicală în Republica Populară Ungară: 10 februarie-3 martie 1959	247
VI.1.2.2.4.2. Festivitățile organizate cu ocazia aniversării a 450 de ani de la nașterea lui Calvin. 29 mai-26 iunie 1959, Geneva	253
VI.1.2.2.4.3. Congresul al XVIII-lea al Alianței Mondiale Reformate. 27 iulie-6 august 1959, Sao Paolo	263
VI.1.2.2.4.4. A III-a Conferință Creștină de Pace. 6-9 septembrie 1960, Praga	267
VI.1.2.2.4.5. Conferința Secției Europene al Alianței Mondiale Reformate. 23-29 august 1961, Zürich	272
VI.1.3. Procedura alegerii episcopale în cazul lui Sándor Búthi	278
VI.1.3.1. Abordarea teoretică a problemei	278
VI.1.3.2. Etapele practice/propriu-zise ale procedurii de alegere episcopală	281

VI.1.3.3. Instalarea în funcție a episcopului de Oradea	284
VI.2. Alegerea lui László Papp în funcția de episcop (1967)	291
VI.2.1. Străduințele candidaților episcopali pentru validarea intereselor personale	291
VI.2.2. Candidații (III.)	300
VI.2.2.1. István Higyed	300
VI.2.2.1.1. Date biografice	300
VI.2.2.1.2. Perioada serviciului preoțesc din Bodo (1954-1961)	301
VI.2.2.1.3. Fundalul numirilor în funcția de preot paroh și protopop de Săcueni	308
VI.2.2.1.4. Recrutarea protopopului de Săcueni	312
VI.2.2.1.5. Activitatea de informator a lui „Sandu” între 1962-1967	316
VI.2.2.2. József Papp László	324
VI.2.2.2.1. Date biografice	324
VI.2.2.2.2. În atenția organelor de securitate: 1947-1955	325
VI.2.2.2.3. Împrejurările recrutării din 1959	328
VI.2.2.2.4. Persoana lui László Papp după „caracterizarea” întocmită de episcopul Sándor Búthi la 28 septembrie 1962	331
VI.2.2.2.5. Detalii din activitatea de informator al protopopului de Oradea	332
VI.2.3. Procedura alegerii episcopale în cazul lui László Papp	338
VI.2.3.1. Etapele desemnării episcopului	338
VI.2.3.2. Hotărârile Adunării Generale Eparhiale din 28 aprilie 1967	345
VI.2.3.3. Procedura alegerii episcopale din 1967	349
VI.2.3.4. Etapele instalării	354
VI.2.3.4.1. Prima zi a instalării: sâmbătă, 24 iunie 1967	356
VI.2.3.4.2. A doua zi a instalării: duminică, 25 iunie 1967	362
VII. Concluzii	366
VIII. Anexe	376
IX. Listă de surse și bibliografie	413
IX.1. Surse arhivistice	413
IX.2. Interviuri	413
IX.3. Literatură	414

### **Cuvinte cheie:**

Istoria bisericii, istoria Bisericii Reformate din România, Istoria României în timpul regimului comunist, Securitate, Ministerul Cultelor, Departamentul Cultelor, minoritatea maghiară, relația româno-maghiară, relații internaționale, emigrație, alegeri episcopale, Eparhia Reformată Cluj, Eparhia Reformată Oradea, Consiliul Dirigent, Adunare Generală Eparhială, János Vásárhelyi, Aladár Arday, Dezső László, Gyula Dávid, István Tökés, István Juhász, Gyula Nagy, Csaba Csutak, Árpád Péntek, Benedek Barabás, Mihály Teleky, Endre Szócs, Leó Peuker, Sándor Búthi, István Higyed, László Papp.

### **Introducere: tema cercetării**

Lucrări care să analizeze relația de după cel de al doilea război mondial între Biserica Reformată din România și Stat, lipsesc deocamdată. Prin urmare, lucrarea de față, se poate considera ca una care încearcă să acopere această carență, deoarece alegerile episcopale din Eparhia Reformată Cluj din 1962, precum și cele din 1961 și 1967 din Eparhia Reformată Oradea, sunt cercetate în cadrul acesteia.

Evenimentele interne și internaționale ale perioadei vizate au oferit posibilitatea de a evalua atitudinea elitei ecleziastice contemporane, dar și raportarea ei față de implicarea politicului ateist în viața Bisericii Reformate, exprimată pe deoparte prin Ministerul Cultelor și mai târziu prin Departamentul Cultelor, instrumentele administrative, portavocile PMR și PCR, iar pe de altă parte prin Securitate, organ executiv.

Direcția cercetării a fost determinată de faptul că am fost nevoiți să ne sprijinim pe materiale arhivistice, care au urmărit activitățile și modul de gândire teleologic, și care s-au produs servind nemijlocit Departamentului Cultelor și Securității, și implicit regimului comunist. Dosarele consultate despre alegerile episcopale în 2008 în Arhivele Subsecretariatului de Stat pentru Culte din București ne-au schițat în primul rând relația oficială între elita ecleziastică reformată și Departamentul condus de Dumitru Dogaru. Aceste cercetări au fost continuate în perioada 2008-2011 în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS). Analiza a fost îngreunată de faptul, că în Arhivele Eparhiei Reformate Ardelene materialul documentar al

Arhivei Episcopale din perioada 1958-1962 lipsește în totalitate, iar materialul Consiliului Dirigent, precum și dosarele episcopale din Arhivele Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului au avut o contribuție modestă la elucidarea și clarificarea evenimentelor. Prin urmare, există posibilitatea ca în evocarea celor întâmplate să fi urmărit logica „Răului”.

Sursele arhivistice le-am completat cu interviuri realizate prin metoda istoriei orale, folosind ca materii interpretative, doveditoare, luând în calcul că aceste memorii sunt însă întotdeauna dependente de situație.

Deși mai mult de două treimi al lucrării se ocupă cu prezentarea materialelor CNSAS, ne delimităm de aceea că în analiza istorică a celor identificați ca foști candidați episcopali, natura cooperării lor cu organele de securitate ar fi definitivă. Sursele explorate prin urmare, sunt doar din perspectiva serviciilor secrete. Pe de altă parte însă cooperarea izvorâtă din păcătoșenie omenească, este o caracteristică a epocii și își are locul în prezentarea istorică.

Suntem de părere, că am demonstrat ipoteza dinaintea cercetării, conform căreia factorul principal al alegerilor episcopale nu a fost adunarea generală eparhială, sau prezbiteriul parohiilor – cum a fost prescris în Statutul din 1949 -, ci Partidul Comunist Român, care cu ajutorul Departamentului Cultelor și a organelor de securitate a determinat alegerea persoanelor „potrivite”. În același timp puteam să ne angajăm la mai mult, având posibilitatea de a aborda tema și ca un duel al regimului comunist cu Biserica Reformată. Instituționalismul cu un trecut de mai bine de 400 ani, precum și carul-cetate al înglobării sociale bine înrădăcinate, chiar și în condițiile sfărâmării elitei ecleziastice, au fost de ajuns, dușmanul pământean fiind îngenunchiat de adversitatea sorții.

### **Sinteza generală a lucrării și a capitolelor**

Folosirea și expunerea rezultatelor literaturii de specialitate a avut loc în capitolele introductive ale lucrării. Cuvântul „schematic” pare cel mai potrivit în ceea ce privește studiile despre Ministerul Cultelor și despre succesorul ei, Departamentul Cultelor. Asta deoarece lipsește istoria instituțională – materialul documentar își așteaptă prelucrarea în pivnița mucegăită a Subsecretariatului de Stat din București –, și din care cauză ne-am putut baza doar pe lucrări de câteva pagini.

Despre organizația care a îndeplinit rolul de „scut și spadă a Partidului”, mulțimea izvoarelor documentare, cărți și publicații îi așteaptă pe cercetători. Cu toate acestea, rămâne neclar, în decursul existenței Securității, de la reorganizare la reorganizare, sub competența cărui serviciu sau birou a intrat urmărirea vieții ecleziastice din România, după ce ordine ierarhică au fost clasificate cultele, și evident ne lipsește și istoria instituțională locală-teritorială a „cadrelor” care au activat pe teren (în regiuni, raioane).

Pe lângă prezentarea Ministerului Cultelor și a Securității până în 1967, tot cu scop introductiv am demarat o încercare – evitând repetarea rezultatelor cât a fost posibil -, care a vizat prezentarea politicii de guvernământ bisericesc aplicată în perioada 1948-1960/1961, și care a avut legătură cu episcopii reformați, János Vásárhelyi și Aladár Arday, forțați să se adapteze noilor împrejurări. După ce posibilitatea amenințării ecleziastice al monopolului politic și ideologic era o provocare pe care elita comunistă nu avea cum să o privească cu nepăsare, pentru preîntâmpinarea acesteia, încă de la începutul anilor 1950 putem semnala încercarea regimului de a câștiga și a influența pe episcopii eparhiilor reformate, în sensul de a deveni persoane loiale, și care să se supună și voinței Partidului. Încercările eșuate asupra lui Vásárhelyi și Arday au fost urmate de „pregătirea” succesiunii episcopilor în vârstă, deoarece în conformitate cu articolul 119 din Statutul Bisericii Reformate, episcopul era ales pe viață. Moartea episcopilor în 1960, respectiv 1961 a însemnat implicit și sfârșitul unei epoci. Cercetarea noastră prin urmare evidențiază importanța alegerilor episcopale, care prin alegerea lui Gyula Nagy, ca episcop de Cluj, precum și prin alegerea lui Sándor Búthi – decedat într-un accident tragic în 1967 - și a lui László Papp, în funcția de episcop de Oradea, au dirijat viața Bisericii Reformate într-o nouă direcție.

Alegerile episcopale propriu-zise sunt relatate în capitolele V și VI. În timp ce în cadrul capitolului dat „poveștile de umbră” a candidaților episcopali au fost relatate după documentele CNSAS - separate de celelalte izvoare -, la expunerea „candidatului potrivit”, desemnarea, procedura de alegere și instalarea, ne-am bazat pe materialele Departamentului Cultelor, pe sursele arhivelor bisericești, pe interviuri, precum și pe literatura de specialitate, puțină și revizuită.

Episoadele neafectate de Securitate din viața candidaților episcopali am prezentat în subcapitolele „Date biografice”, restul subcapitolelor fiind condiționate de amploarea materialelor



CNSAS, la care am avut acces. În cazul candidaților episcopali din Eparhia Reformată Cluj, în prelucrarea dosarelor personale am stabilit ca termen limită anul 1962. În cazul candidaților din Eparhia Reformată Oradea, am procedat similar, și astfel după anul alegerii episcopale din 1962, respectiv 1967 am încheiat detalierea legăturii acestora cu serviciile secrete, deși dacă ne-au oferit retroactiv explicații despre evenimentele analizate, și au devenit inevitabile, am făcut referire și la documente date după acest termen. Procesul alegerilor episcopale fiind criteriul major al abordării noastre, ne-a determinat să punem accentul pe evenimentele care au favorizat unele candidaturi și care au fost anterioare alegerilor.

Trebuie să amintim, că pe lângă întâmplările ce s-au asociat strict de alegerile episcopale, a fost inevitabil prezentarea parțială a unor evenimente care s-au legat de Biserica Reformată din România, astfel: mișcarea ecumenică a vremii, principalele instituții ecleziastice internaționale, „taberele” divizate de politică în cadrul acestora, conturarea activității ecleziastice al Estului și Vestului. Evenimentele de dincolo de hotare au condus la cooperare româno-maghiară la nivelul Ministerelor de Interne și a organelor de securitate în perioada 1957-1964. Măsurile luate la nivel de ministru și ministru-adjunct pe baza datelor furnizate de rețeaua informativă ecleziastică în scurt timp au depășit verificarea și urmărirea persoanelor semnalate inițial, oferindu-ne posibilitatea de a lua cunoștință și despre emigrația maghiară din Vest.

Rezultatele cercetării le-am prezentat în capitolul VII. Pe lângă identificarea diferitelor strategii de alegeri episcopale aplicate în cele două eparhii, pe candidații episcopali i-am putut cerceta și ca „mulțime de analiză”.

În anexa de la finalul lucrării am inclus acele documente și tabele - alese și întocmite în urma consultării unui vast material arhivistic -, care am considerat că prin însemnătatea și caracterul lor reprezentativ vor facilita înțelegerea mai clară a problemelor prezentate în disertație.

## **Concluzii, teze**

I. Dacă pornim de la ideea că strategia este planul mai îndelungat al unor acțiuni, pentru obținerea unui anumit scop, care în timp își asigură resursele necesare pentru îndeplinire, atunci

aplicarea acestui termen ni se pare potrivit și în cazul alegerilor episcopale, problemă de importanță majoră, hotărâtoare în relația Biserică și Stat în anii 1960 al secolului trecut.

După moartea episcopilor Vásárhelyi și Arday în 1960, respectiv 1961, a apărut posibilitatea de a plasa „candidatul potrivit” în funcție, persoane care și-au demonstrat loialitatea, și care erau considerate convenabile atât de organele de securitate, cât și de reprezentanții Departamentului Cultelor. Viitorul episcop – în viziunea Partidului - era obligat să devină colaborator al Securității, ceea ce presupunea întocmirea regulată a unor note informative despre situația internă și externă a Bisericii Reformate, despre activitatea preoților și a credincioșilor și să conducă eparhia conform directivelor Departamentului Cultelor și a organelor de securitate. Alegerea „candidatului potrivit” a fost deosebit de importantă, deoarece în conformitate cu articolul 119 din Statutul Bisericii Reformate, „Episcopul se alege pe viață”. Terenul pentru implicarea politicului în alegerile episcopale a fost demult asigurat. Încă prin Statutul de bază al Bisericii Reformate, promulgată în 1949, s-a creat cadrul legislativ favorabil. Potrivit articolului 123, episcopul ales de Adunarea Generală Eparhială, respectiv de prezbiteriile parohiale, avea nevoie și de decretul de recunoaștere al Consiliului de Miniștri. Acest lucru i-a permis Departamentului Cultelor ca dinaintea desemnării oficiale să transmită conducerii eparhiale, numele singurului candidat care va beneficia și de aprobarea Partidului.

I.A. Putem deosebi două strategii de alegeri episcopale. În Eparhia de Cluj, începând din 11 decembrie 1960 Departamentul Cultelor pune în practică strategia tragerii de timp – prin refuzarea consecventă a candidaților propuși de eparhie -, situație care în cele din urmă – după propunerile organelor de securitate – după un an și jumătate, în 1962, a condus la găsirea și alegerea candidatului „potrivit” în persoana protopopului de Sibiu, Gyula Nagy.

În timpuri „normale”, „burghezo-moșierești”, favoritul pentru alegerile episcopale ar fi fost Dezső László, fost protopop de Cluj și director general eparhial, dar care a fost condamnat mai întâi în 1952 pentru activitatea politică dintre 1940-1944, iar a doua oară în 1957, în procesul politic „Dobai”. Deși a fost eliberat în aprilie 1961, condamnările l-au eliminat încă de la început dintre candidați.

Pe baza surselor arhivistice, candidații episcopali pot fi împărțiți în mai multe categorii:

1. După episcopul János Vásárhelyi în cadrul alegerilor episcopale și primnotariale în eparhia de Cluj totdeauna s-au făcut simțite două tendințe și anume: una a personalului de la centru, din Cluj, de a fi ales un profesor de la Institutul Teologic sau un consilier din centru; și alta, a preoților și protopopilor, de a fi ales cineva dintre ei. Observația a fost parțial valabilă și în cazul alegerilor din 1962, deoarece am putut identifica mai mulți candidați sprijiniți de centrul episcopal. Dr. Gyula Dávid, primnotar eparhial din 1953, a fost candidatul oficial al Consiliului Dirigent. Potrivit tradiției și a sistemului „succesiunii”, încă de la sinodul din 1726 prim-notarul eparhial ales, în toate cazurile a fost echivalent cu următorul episcop. Tergiversările și obiecțiunile formulate de Departamentul Cultelor asupra candidatului oficial au obligat Prezidiul Eparhial să-și asigure mai multe variante de alegere, astfel, pe lângă primnotarul eparhial, l-au propus pe directorul general eparhial, Dr. István Tőkés, și pe profesorul de teologie, Dr. István Juhász.

2. A doua categorie îi cuprinde pe candidații regimului. Aici îi includem pe Gyula Nagy, protopop de Sibiu, care a devenit favoritul Departamentului Cultelor. Tot aici îl încadrăm pe preotul Csaba Csutak, din parohia Cluj-Centru, viitor protopop de Cluj, favoritul inspectorului regional de culte, Hoinărescu Țepeș, precum și al organelor de securitate clujene. La desemnarea candidatului episcopal voința puterii de stat nici în ultima clipă nu a fost unită, și putem documenta conflictul de interese, antagonismul între centru și provincie.

3. A treia categorie de candidați îi reprezintă persoanele introduse pe listă, cu scop de diversiune pentru a acoperi agentura, favoriții reali al PMR. Astfel după dosarele personale, aici îi amintim pe preotul din Turda-Veche, Árpád Péntek, și pe protopopul de Mureș, Benedek Barabás. În cazul primului o afirmație din partea organelor de securitate întărește diversiunea, în timp ce protopopul de Mureș a aflat doar după alegeri că și numele lui a fost trecut pe lista candidaților episcopali.

4. A patra categorie este a „autocandidaților”, a acelor persoane, care au înțeles greșit sau au supraevaluat bunăvoința afișată față de ei din partea reprezentanților Departamentului Cultelor și din partea organelor de securitate și care s-au simțit în măsură pentru a îndeplini funcția de episcop. Aici includem pe profesorii de teologie Endre Szócs și Mihály Teleky, introduși în Institutul

Teologic Protestant din Cluj, nu pentru meritele științifice, ci pentru loialitatea și devotamentul demonstrat prin munca informativă depusă în favoarea organelor de securitate.

Trebuie să precizăm că fiecare din persoanele amintite – cu excepția lui Árpád Péntek și Benedek Barabás -, până la momentul candidării au cooperat într-o oarecare formă cu organele de securitate potrivit dosarelor personale de rețea și cele informative. Faptul, că prim-notarul eparhial Dávid, sau directorul general Tőkés nu au fost sprijiniți pentru a fi aleși în funcția de episcop se datorează exclusiv faptului că au refuzat până la momentul respectiv furnizarea de note informative, sau transmiterea în scris a celor discutate cu persoanele cu care au intrat în contact.

Cronologic, candidatul Departamentului Cultelor, Gyula Nagy a fost ales în funcția de episcop de către Adunarea Generală Eparhială la 28 iulie 1962, decretul de aprobare al Consiliului de Miniștri a fost eliberat la 26 septembrie 1962, iar instalarea solemnă a avut loc la 21 octombrie 1962 în biserica parohiei Cluj-Centru din strada Kogălniceanu.

I.B. În Eparhia de Oradea strategia de alegere episcopală în 1961 a fost redusă la alegerea promptă a candidatului „extras” și „promovat” în timp. Acest lucru i se datorează și schimbării elitei eparhiale din 1951. Nu putem spune nici că ar fi fost candidați, deoarece totul s-a rezumat la alegerea fără ezitare a lui Sándor Búthi, preot din Oradea-Orașul Nou, consilier și primnotar eparhial. Totuși au fost și alte persoane care au intrat în calcul pentru scaunul episcopal. Astfel, în afară de Búthi, trebuie să-i amintim pe protopopul de Săcueni, Kornél Szablyár, pe protopopul de Timișoara, Leó Peuker și pe protopopul de Oradea, László Papp, care foarte repede și-au dat seama că cooperarea cu organele de securitate poate conduce la avantaje personale și implicit își pot relansa cariera ecleziastică. Totuși, în momentul 1961 singurul concurent serios al lui Búthi ar fi fost, protopopul Szablyár, dar brutalitatea acestuia în relațiile cu colegiul preoțesc, cu credincioși, lipsa de diplomație a condus la favorizarea și alegerea primului.

Cronologic: prezbiteriile parohiale i-au ales pe singurul candidat episcopal, Sándor Búthi, la 26 noiembrie 1961, alegerea episcopală a fost recunoscută de Consiliul de Miniștri la 25 decembrie 1961, iar instalarea solemnă a avut loc la 24 martie 1962, la Oradea, în fața Adunării Generale Eparhiale și a invitaților.

I.C. Moartea tragică a episcopului de Oradea, Sándor Búthi la 15 martie 1967, a ridicat din nou problema alegerii „candidatului potrivit”. În scurta episcopie a lui Búthi însă, s-a produs deja ocuparea funcțiilor de conducere eparhială și a diferitelor foruri ecleziastice de către persoanele „loiale”. Această situație a asigurat o situație comodă pentru PCR. Loialitatea candidaților cu șanse reale față de conducerea de stat a fost un fapt demult dovedit. Tocmai pentru acesta considerăm că în cazul alegerii episcopale a lui László Papp, protopop de Oradea, în 1967, vorbim mai degrabă despre o alegere strategică, decât despre o strategie de alegere.

Dintre adversarii protopopului de Oradea, printre candidații cu șanse reale pentru funcția de episcop trebuie să îi amintim pe István Higyed, vicarul episcopului Búthi, primnotar eparhial, care în lipsa episcopului, potrivit art. 125 din Statut, răspundea pentru atribuțiile administrative al eparhiei, dar și pe Árpád Orosz, protopop de Carei, cel mai vechi protopop în oficiu care în lipsa episcopului îndeplinea atribuțiile de președinte în Eparhia Oradea. În categoria candidaților figurează și Kornél Szablyár, protopop de Baia Mare, care însă a menținut pe parcursul anilor o atitudine lipsită de popularitate.

În situația ivită, în care fiecare dintre candidați au cooperat cu organele de securitate, pe baza cercetării noastre, putem susține că totuși au fost câteva criterii care au influențat demersul alegerii strategice:

1. Relația candidatului cu inspectorul cultelor și cu organele de securitate. Acest lucru era definit de activitatea lui de până atunci: adică în ce măsură a expus biserica, mai precis colectivul ecleziastic față de reprezentanții regimului. A fost foarte apreciată „onestitatea” informatorului, verificată prin notele celorlalți agenți, colaboratori; lipsa de scrupule în cadrul transmiterii informațiilor, spiritul de inițiativă și aceea capacitate a informatorului de a reuși să furnizeze în permanență informații cu „valoare operativă”.

2. Un alt criteriu important a fost relația candidatului cu organele administrative locale, care au oferit referințe negative sau pozitive organelor centrale de stat despre activitatea candidatului respectiv.

3. Doar după aceste aspecte au fost luate în considerare atuurile personale ale candidatului: pregătirea teologică, cunoașterea limbilor de circulație internațională, capacitatea diplomatică, precum și relația lui cu colegiul preoților și cu credincioșii săi.

Desemnarea, alegerea, aprobarea și instalarea lui László Papp, s-a realizat în puțin mai mult de două luni: prezbiteriile celor 231 de parohii i-au ales ca episcop la 7 mai 1967, Consiliul de Stat i-a eliberat decretul de recunoaștere la 26 mai, iar instalarea solemnă a avut loc la 15 iunie 1967 la Oradea în fața Adunării Generale Eparhiale și a numeroșilor invitați.

I.D. În interpretarea alegerilor episcopale sesizăm pe de o parte, asemănări principale cum ar fi: scopul comun; metodele și etapele parcurse pentru atingerea scopului (căutarea candidatului „potrivit”, simularea ceremoniei de alegere pentru a susține aparența legalității cu solemnitatea necesară, cu respectul afișat față de organele de stat și cu atragerea opiniei publice) și rezultatul: doi episcopi loiali față de Stat în fruntea Bisericii Reformate.

Pe de altă parte sesizăm diferențe în modul de a rezolva aceeași problemă, care în principal se datorează dezvoltării istorice individuale ale eparhiilor, precum și a unor particularități locale. Astfel amintim: poziția diferită a preoțimii în eparhiile studiate față de problema alegerii episcopului; dar și diferența legislativă în procedura de alegere a episcopului.

Nu putem vorbi de o „rezistență internă” propriu-zisă, față de alegerile impuse, cu siguranță nu în Eparhia Oradea, iar în Eparhia Cluj, asistăm la fărâmițarea pas cu pas a respectului față de tradiție, și până la urmă devenim martorii unei atitudini bisericești care se conformează nemijlocit directivelor de partid.

În timpul episcopului János Vásárhelyi prestigiul se înclina spre conducătorul Eparhiei Reformate Cluj. Cu alegerea noilor episcopi, Sándor Búthi și László Papp, Eparhia Reformată Oradea a primit doi episcopi cu aptitudini deosebite, cunoscători de limbi străine, care și în activitatea științifică au fost superiori predecesorului Arday, și care, atât în probleme ecleziastice comune, cât și în menținerea relațiilor internaționale, i-au destinat un rol secundar episcopului de Cluj, Gyula Nagy, care și mai târziu a provocat deseori disensiuni între conducerea celor două eparhii.

II. Materialele arhivistice al celor 14 candidați episcopali, ne-au permis să analizăm și ca „mulțime de analiză”. Datele biografice, situația familială, pregătirea profesională, limbile străine vorbite, funcția ocupată în momentul candidaturii la episcopie, precum și activitatea politică ne-au determinat să facem câteva observații.

După tabelele nr. 17 și 18 din anexă, persoanele studiate după data nașterii pot fi împărțite în două generații: membrii primei generații - 10 persoane - s-au născut între 1902-1917, iar cel de-al doilea, îi cuprinde pe cei 4 reprezentanți ai generației mai tinere, născuți între 1919-1929. În toate cazurile sunt căsătorii, au familii, în general cu trei copii, dar sunt și cazuri cu 4, 5, 6 sau chiar 8 copii.

În cazul candidaților din Eparhia Clujului, majoritatea au absolvit Academia Teologică din Cluj sau urmașul acesteia, Institutul Teologic Protestant, excepție reprezentând cazul lui Árpád Péntek, care a absolvit Academia Teologică din Aiud din cauza evenimentelor celui de al doilea război mondial. În cazul candidaților din Eparhia Oradea, constatăm o situație similară, au absolvit facultatea la Cluj, o situație mai interesantă reprezentând-o cea a lui Leó Peuker. Viitorul protopop de Timișoara, în 1941 a absolvit mai întâi Academia Teologică Romano-Catolică din Timișoara, iar ulterior, în 1946, Teologia Reformată din Cluj. În majoritatea cazurilor studiile teologice au fost completate cu studii în străinătate, cu precădere în Elveția (Basel și Geneva), în Germania (Tübingen, Kassel, Leipzig), în Scoția (Aberdeen, Edinburgh și Glasgow), în Franța (Strasbourg) și în Olanda (Utrecht). cu o notă în plus în favoarea candidaților din Eparhia de Cluj, unde mai mulți au obținut și titlul de doctor în teologie. În unele cazuri de numele lor s-a legat și o activitate științifică importantă, acesta și datorită faptului că au fost cadre didactice la Institutul Teologic Protestant din Cluj. Din cei analizați, 6 persoane au fost cunoscători a cel puțin două limbi de circulație internațională, iar dincolo de aceasta, 11 au fost vorbitori ai limbii germane, 6 au vorbit limba franceză și doar trei erau cunoscători ai limbii engleze.

După funcțiile ecleziastice, paleta studiată este mai mult decât nuanțată. Pe lângă cei 3 primnotari eparhiali (Gyula Dávid, Sándor Búthi, István Higyed), regăsim un director general eparhial (István Tőkés), un funcționar eparhial (Dezső László), rectorul Institutului Teologic Protestant din Cluj (István Juhász), 2 profesori de la acest institut (Endre Szócs, Mihály Teleky), 4

protopopi (Gyula Nagy, Benedek Barabás, Leó Peuker, László Papp), dar și 2 preoți-paroahi la începutul carierei ecleziastice (Árpád Péntek, Csaba Csutak). Dintre ultimii, preotul din Turda-Veche în anii 1980 a deținut în două cicluri funcția de rector al Teologiei, iar Csaba Csutak, preot din Cluj-Centru în 1984 a fost ales în funcția de primnotar eparhial.

Candidații din Eparhia Clujului după război, mai devreme sau mai târziu, s-au înscris în rândurile Uniunii Populare Maghiare (UPM). Înainte de război Gyula Dávid a fost membrul Partidului Național Maghiar, iar după anexarea Transilvaniei de Nord Ungariei a activat și în cadrul Partidului Ardelean, la fel ca Dezső László sau Benedek Barabás. În Eparhia Oradea Sándor Búthi și László Papp au fost membri UPM, iar primul, pentru scurt timp, a activat și în cadrul Partidului Comunist Român. În cazul lui Leó Peuker și István Higyed nu am găsit date referitoare la activitate politică.

Materialele din arhiva CNSAS au făcut posibil să ne formăm o idee și despre popularitatea bisericească a candidaților, despre relația întreținută cu organele de securitate, despre modalitatea recrutării, despre formele de onorare ale muncii informative, sau despre motivele excluderii din rețeaua informativă a unora dintre cei analizați.

Prin popularitatea candidatului am încercat să aflăm susținerea persoanei respective în cadrul clerului reformat. La cei sprijiniți de Securitate găsim etichete din partea clerului ca: „nepopular”, „popularitate locală”, „lipsit de încredere”, „fără autoritate”, „tânăr de perspectivă” la adresa generației mai tinere, sau „omul comuniștilor”. Ca excepție îl putem aminti pe primnotarul Sándor Búthi, care, deși toate lumea a bănuțit că se bucură de încrederea organelor de securitate, a rămas popular în sânul clerului reformat din Eparhia Reformată Oradea.

Condiția fundamentală a candidaturii a fost „calitatea” relației cu organele de securitate, care pretindea un calificativ foarte bun, sau excelent. Pe lângă aceste calificative, foarte important a fost și consensul între reprezentanții regionali și centrali al organelor de stat despre persoana candidatului. Asemenea relații putem identifica în Eparhia Clujului doar în cazul protopopului de Sibiu, Gyula Nagy, iar în Eparhia Oradea în cazul primnotarului Búthi, și al protopopului László Papp, care în cele din urmă au devenit episcopi. În majoritatea cazurilor aceste „relații” au fost destul de încordate, și candidatura nu a beneficiat de sprijinul Securității.



Teoretic, persoana care furniza informații de mai demult era în avantaj față de cel care a fost recrutat mai târziu, sau cel puțin a avut mai multe șanse pentru a demonstra sinceritatea, devotamentul și loialitatea față de regimul comunist. Cu toate acestea, răspunsul nu este univoc. Pe lângă această constatare putem semnală cazul lui Búthi, care încă din anii 1947-1948 a întocmit note informative pentru organele de securitate, deși a fost recrutat oficial doar la 15 noiembrie 1952. La polul opus se prezintă cazul lui Gyula Nagy, al cărui recrutare oficială s-a produs la 22 martie 1962, cu doar patru luni înaintea alegerilor episcopale. Aici se impune observația că în ochii organelor de securitate toate persoanele bisericești au fost considerate „oi negre”, fie că au cooperat, fie că nu. Aceasta iese la iveală din dosarele personale.

Modalitățile de recrutare - realizate fie pe baza materialelor compromițătoare, fie pe baza „sentimentelor patriotice” -, precum și tipurile de conduită identificate în documentele Securității - 1. atitudine sinceră, loială, de cooperare 2. atitudine „șovăitoare” 3. atitudine de a profita în interes personal 4. atitudine de respingere -, ne-au permis schițarea/nuanțarea atitudinii de cooperare a candidaților episcopali. După această abordare, 7 persoane au fost recrutate pe baza sentimentelor patriotice, dar în câteva cazuri, eventualul refuz ar fi fost urmat de expunerea materialelor compromițătoare, iar 5 persoane au fost convinși pe baza unor materiale compromițătoare, cum ar fi: funcții politice deținute în regimul hortist; publicistică de iz fascist, antisovietic și anticomunist în diferite ziare, organe de presă; relații cu gruparea interzisă „Bethania”; manifestații dușmănoase la adresa regimului din amvon, în societate, etc.

Organele de securitate au apelat la o serie de modalități pentru recompensarea cooperării, astfel: 1. gratificații, remunerații în bani 2. promovare în serviciu, avansări succesive în funcții 3. călătorii oficiale, sau de sejur în străinătate 4. „intervenții”, care au vizat beneficiul membrilor familiei 5. premiarea cu diferite medalii și ordine.

Excluderea din rețeaua informativă în majoritatea cazurilor a fost determinată de motive practice, dar a fost aplicată și din chibzuință strategică. Printre motivele practice enumerăm: 1. dezinteresul manifestat față de organele de securitate, și/sau atitudinea „fanatică, fățarnică și răuvoitoare” a agentului 2. autodemascarea provocată de simpatizarea publică a orânduiri 3. lipsa posibilităților informative (condamnare, stare de sănătate slabă etc.). În spatele excluderii „formale”,

sesizăm mai degrabă mutări strategice, pentru evitarea deconspirării. Excluderea din rețeaua informativă a episcopului clujean, Gyula Nagy, a avut loc în 1974, organele de securitate motivând această măsură cu explicația: este „șef de cult”. În cazul episcopului orădean, László Papp, aceeași măsură a fost explicată cu imunitatea politică obținută în 1967, când a devenit deputatul Regiunii Crișana, în circumscripția Tileagd.

La șabloanele de caracter cuprinse în tabelele nr. 17 și 18, ce conțin datele persoanelor analizate, mai trebuie să adăugăm și faptul că utilizarea lor în epocă și mediu ca formule mecanice de simplificare nu sunt de ajuns pentru a găsi un „răspuns istoric”. Prin utilizarea lor am încercat doar să realizăm o analiză chimică a spectrului „șlamului” temei abordate, respectiv puterea și victimele din acele vremuri, o prezentare plastică al căilor pe care cei în cauză au fost nevoiți să meargă.

III. Pe vremea alegerilor episcopale în anii '60, deja arbitrariul comunist de tip stalinist era „stăpânul împrejurărilor” de 15-20 ani. În această perioadă Securitatea a devenit mai rutinată, acumulând o bogată experiență, cu prețul suferințelor celor care au căzut victime în „plasa de păianjen” a sistemului. După 1956 a dispărut speranța schimbării de regim, legată și de intervenția SUA, și pe lângă represiunea în derulare a apărut și determinarea: „să ne aranjăm în ceea ce avem”. Pe de altă parte moderarea foarte lentă și contradictorie al stalinismului din partea puterii politice a scos în evidență că ei sunt nevoiți să conviețuiască pe o perioadă mai lungă cu credincioșii poporului de rând, cu oficialitățile ecleziastice, precum și cu bisericile. Nu este deci vorba - ceea ce nu este susținut nici de documentele CNSAS -, că foștii candidații episcopali, protopopii și preoții să nu fi luat în calcul interesele Bisericii: acest lucru nu a fost permis pur și simplu de profesia și statutul lor. Ei, în persoană, au fost în același timp garanția nominativă a existenței bisericii în continuare. Deși au semnat „angajamentele”, nu putem să-i condamnăm. Înalta funcție ecleziastică deținută a condus inevitabil la apariția organelor de securitate, și în lipsa refuzului deschis, propunerea de colaborare s-a materializat în cooperare. Acești oameni în cadrul unei relații interactive inegale au început să învețe să danseze „legați fedeleș”, iar pentru elita ecleziastică cooperarea, această formă forțată a supraviețuirii cu organele de securitate, a asigurat calea îngustă pentru supraviețuirea socială și confesională, ceea ce a fost de ajuns ca și Biserica să se mențină. În situația dată, supraviețuirea ar fi

putut fi singurul scop real. Este inacceptabil ca vina regimului comunist să o atribuim celor strâmtorați, persecutați. Cu atât mai mult cu cât, alegerile episcopale, care din punctul de vedere al regimului s-au terminat cu rezultate favorabile, au amplificat tactica „de sus în jos”, au intensificat procesul de căutare și atragere la cooperare în mediul bisericesc, fenomen, care la sfârșitul anilor '70, începutul anilor '80 a atins deja și pe simplul preot din mediul rural.

Am putea să punem întrebarea: dacă ei ar fi acceptat „munca silnică la galere”, cei care intrau în locul lor, cu cât ar fi fost mai buni, mai adevărați? Aceasta a fost capcana diabolică a sistemului, și acest lucru își revendică în locul narativei de condamnare, o istorisire care să inspire contemplație, o povestire de înțelegere a situației și a epocii.

## **Surse și bibliografie**

### **Surse arhivistice**

Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor

fond Fișe Matricole Penale

Arhivele Eparhiei Reformate Ardelene (EREL)

fond Consiliul Dirigent al Eparhiei Reformate Ardelene (ITL)

Arhivele Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului (KREL)

Dosare episcopale

Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS)

fond Penal (fond P)

fond Rețea (fond R)

fond Serviciul de Informații Externe (fond SIE)

fond Informativ (fond i)

Arhivele Subsecretariatului de Stat pentru Culte (VÁL)

fond Direcția de Studii (fond TO)

## Interviuri

Gyula Dávid jr.: s-a născut la data de 13 august 1928, în Araci, județul Covasna, naționalitatea: maghiară, religia: reformată, studii: Facultatea de Litere, Universitatea Bolyai din Cluj, pensionar. Interviul a fost realizat de autor în Cluj-Napoca la data de 29 octombrie 2008.

József Komáromy: s-a născut la 20 decembrie 1924, în Carei, județul Satu-Mare, naționalitatea: maghiară, religia: reformată, studii: Facultatea de Matematică-Fizică la Universitatea „Bolyai” din Cluj-Napoca, pensionar. Interviul a fost realizat de autor la 24 mai 2008 în Cluj-Napoca.

István Tőkés: s-a născut la 8 august 1916 în Malnaș, județul Covasna, naționalitatea: maghiară, religia: reformată, studii: Facultatea de Teologie Reformată în Cluj, pensionar. Interviul realizat de autor în Cluj-Napoca la data de 20 noiembrie 2008.

László Varga: s-a născut la 17. martie 1928 în Zalău, județul Sălaj, naționalitatea: maghiară, religia: reformată, studii: Institutul Teologic Protestant de Grad Universitar din Cluj, pensionar. Interviul a fost realizat de autor la 21.06.2008 în Târgu-Mureș.

## Bibliografie selectivă

### Cărți și izvoare documente:

Albu, Mihai, *Informatorul: studiu asupra colaborării cu Securitatea, Polirom, Iași, 2008.*

Bottoni, Stefano (ed.), *Az 1956-os magyar forradalom és a romániai magyarság (1956-1959)*, Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2006.

Bucur, Ioan-Marius – Stan, Lavinia, *Persecuția Bisericii Catolice din România. Documente din Arhiva Europei Libere: 1948-1960*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2002.

Buzogány Dezső – Jánosi Csongor, *A református egyház Romániában a kommunista rendszer első felében. Tanulmányok és dokumentumok*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2011.

Chivu-Duță, Carmen – Albu, Mihai, *Noi și Securitatea: viața privată și publică în perioada comunistă, așa cum reiese din tehnica operativă*, Paralela 45, București, 2006.

Dávid Gyula (ed.), *1956 Erdélyben – Politikai elitéltek életrajzi adattára 1956-1965*, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2006.

Deletant, Dennis, *România sub regimul comunist*, Fundația Academică Civică, București, 1997.

Deletant, Dennis, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, Editura Humanitas, București, 1998.

Dobre, Florica – Banu, Florian – Bărbulescu, Theodor – Ivan Duică, Camelia – Țăranu, Liviu, *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode. vol. I. (1948-1967)*, Editura Enciclopedică, București, 2006.

Dobre, Florica – Neagoe-Pleșa, Elis – Pleșa, Liviu, *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode. vol. II. (1967-1989)*, Editura Enciclopedică, București, 2006.

Dobre, Florica – Banu, Florian – Duică, Camelia – Moldovan, Silviu B. – Țăranu, Liviu (editori), *Trupele de Securitate (1949-1989)*. Nemira, București, 2004.

Enache, George – Petcu, Adrian Nicolae, *Patriarhul Justinian și Biserica Ortodoxă Română în anii 1948-1964*, Editura Partener, Galați, 2009.

Jela, Doina, *Lexiconul negru. Unelte ale represiunii comuniste*, Humanitas, București, 2001.

Molnár János, *A Nagyvárad (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története: 1944-1948*, Királyhágómelléki Református Egyházkerület nyomdája, Nagyvárad, 2001.

Musnai László, *Az Ige szolgálatában 1941-1945*, Aiud-Nagyenyed, 1945.

Oprea, Marius, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente (1949-1989)*, Polirom, Iași, 2002.

Oprea, Marius, *Bastionul cruzimii. O istorie a Securității (1948-1964)*, Polirom, Iași, 2008.

Pelin, Mihai, *Cartea Albă a Securității. vol. I*, Romcart, București, 1997.

*Református Ágendás Könyv*, Írta és összeállította Vásárhelyi János püspök, A Református Egyház Iratterjesztésének Kiadása, Cluj-Kolozsvár, 1950.

Stoian, Stanciu, *Culte Religioase în Republica Populară Română*, Editura Ministerului Cultelor, București, 1949.

Tőkés István, *A romániai magyar református egyház élete 1945-1989*, Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990.

Troncotă, Cristian, *Torționarii. Istoria Instituției Securității regimului comunist din România (1948-1964)*, Elion, București, 2006.

Virt László, *Nyitott szívvel. Márton Áron erdélyi püspök élete és eszméi*, Teleki László Alapítvány – XX. Század Intézet, Budapest, 2002.

### **Studii:**

Banu, Florian – Bărbulescu, Theodor, *Câteva considerații privind raporturile dintre Partidul Comunist Român și Securitate (1948-1958)*, în Ciobanu, Vasile – Radu, Sorin (editori), *Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX*, Editura Universității "Lucian Blaga" din Sibiu, Sibiu, 2006, 390–412.

Buzogány Dezső, *Juhász István (1915-1984)*, în Hatházy Ferenc (ed.), *Akik jó bizonysgot nyertek. A Kolozsvári Református Theológia tanárai 1895-1948*, Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpont, Kolozsvár, 1996, 402–427.

Geréb Zsolt, *Maksay Albert (1897-1971)*, în Hatházy Ferenc (ed.), *Akik jó bizonysgot nyertek. A Kolozsvári Református Theologia tanárai 1895-1948*, Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpont, Kolozsvár, 1996, 369–382.

Jánosi Csongor, *Cariera unui ofițer de securitate. Ungváry József în documentele de arhivă și în memoria colectivă*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (editori), *Sfârșitul regimurilor comuniste. Cauze, desfășurare și consecințe*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2011, 280–316.

Jánosi Csongor, *Procese penale ale „Martorilor lui Iehova” în România. Grupările Ungvári, Fülöp și Kovács de pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare*, în Adrian Cioflâncă, Luciana M. Jinga (editori), *Represiune și control social în România comunistă. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Vol. V-VI*, Polirom, Iași, 2011, 395–424.

Jánosi Csongor, *Organizația fictivă „Uniunea Preoților Reformați din Ardeal” sau dezinformarea organelor Securității: modalitate de răzbunare personală a agentului informator „Ardeleanu”*, în Budeancă Cosmin, Olteanu Florentin (editori), *Stat și viață privată în regimurile comuniste*, Polirom, București, 2010, 331–359.

János Csongor, *Reglementarea catehizării în eparhiile reformate Cluj și Oradea în anii '50*, în Popa, Ilie (ed.), „*Experimentul Pitești - Reeducarea prin tortură*”. *Cultura, Tineretul și Educația în regimurile dictatoriale comuniste, Ediția a VIII-a, Pitești, 03-05 octombrie 2008*, Fundația Culturală Memoria Filiala Argeș, Pitești, 2009, 472–492.

János Csongor, *Alegere de episcop în Eparhia Reformată Cluj: numirea în funcție a protopopului de Sibiu, Nagy Gyula*, în *Structuri de partid și de stat în timpul regimului comunist. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România. Vol. III*, Polirom, Iași, 2008, 303–318.

János Csongor, *Procesul Organizației Tineretului Maghiar din Ardeal. Studiu de caz*, în Popa, Ilie (ed.), *Experimentul Pitești. Conference proceedings. Comunicări prezentate la Simpozionul Experimentul Pitești – Reeducarea prin tortură. Cultura, Tineretul și Educația în regimurile dictatoriale comuniste. Ediția a VII-a. Pitești, 05-07 octombrie 2007*, Fundația Culturală Memoria Filiala Argeș, Pitești, 2008, 347–360.

János Csongor, *Procesul membrilor mișcării de reînnoire spirituală „Bethania”*, în Budeancă, Cosmin; Olteanu, Florentin (editori), *Forme de represiune în regimurile comuniste*, Polirom, București, 2008, 318–339.

László Ferenc, *A „harmadik út” áldozata – László Dezső állambiztonsági üggyiratai*, în Cseke Péter (ed.), *László Dezső emlékezete 1904–2004*, Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2004, 147–177.

Măță, Dan Constantin, *Siguranța Statului în România „democrat-populară”. Cazul infracțiunilor „contrarevoluționare”*, în *Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”*, Anul XLII, 2005, 497–507.

Neagoe-Pleșa, Elis – Pleșa, Liviu, *Culte neoprotestante din România în perioada 1975-1989*, în Petcu, Adrian Nicolae (ed.), *Partidul, Securitatea și Cultele: 1945-1989*, Nemira, București, 2005, 350–394.

Oprea, Marius, „*Problema 132*”: *Biserica Română Unită în atenția Securității*, în Vasile, Cristian, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist: 1945-1989. Documente și mărturii*, Polirom, Iași, 2003, 5–22.

Petcu, Adrian Nicolae, *Securitatea și Cultele în 1949*, în Petcu, Adrian Nicolae (ed.), *Partidul, Securitatea și Cultele: 1945-1989*, Nemira, București, 2005, 124–222.

Pleșa, Liviu, *Direcția Regională de Securitate Cluj (1948-1968). Organizarea, personalul și direcțiile de acțiune*, în Cioflâncă Adrian, Jinga M. Luciana (editori), *Represiune și control social în România comunistă. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Vol. V-VI*, Polirom, Iași, 2011, 115–145.

Vasile, Cristian, *Atitudini ale clericilor ortodocși și catolici față de URSS și față de regimul de tip sovietic (1944-1948)*, în Bozgan, Ovidiu (ed.), *Biserica, putere, societate, studii și documente*, Editura Universității din București, București, 2001, 155–181.